

Is liefde een midzomernachtsdroom?

‘De mooie Hemia heeft een lief, maar haar vader heeft haar beloofd aan de krijger Den Su. Als ze haar vader niet gehoorzaamt, wacht haar de dood of het klooster ...’ zo luidt het verhaal. Is dat nu menselijk of hartvochtig? Wat is liefde en hoeveel hebben we er voor over? Is liefde eeuwig (tot ze gedaan is) of tijdelijk? Wat bedoelen we met liefde, toch niet vaderlandsliefde, misschien wel moederliefde, of zeker liefde voor een geliefde? Maar kan daar dan nog overspel bij? Voel je het verschil aan tussen ‘liefde’ en ‘verliefdheid’? Zijn liefde en vriendschap verschillend, of kunnen ze samenvallen?

Een bevredigend antwoord op die vragen geven en toelichten wat daar zoal mee verband houdt, is niet zo simpel als het op het eerste zicht kan lijken. Ook voor vakmensen is dit niet eenvoudig, zeker niet als de toelichting moet gebeuren in een uur of zowat praten. Trouwens, de antwoorden zullen, terecht, sterk verschillen naargelang je bijvoorbeeld te maken hebt met een psycholoog, een socioloog, een bioloog, een medicus, enzovoort. Hier zullen we een verduidelijking geven vanuit de gedragsecologie, zeg maar de studie van het gedrag van een individu (mens en andere dieren) in relatie tot zijn omgeving. Hoe zijn we geworden wat we zijn, met inbegrip van onze gedragingen, onze gevoelens, als we dit bekijken vanuit een evolutionair perspectief? Dat evolutionair perspectief is heel belangrijk als onderbouw om het ontstaan van zeer complexe gedragingen, zoals liefdesrelaties te begrijpen. Is liefde typisch menselijk (of enkel van toepassing op de moderne mens en dan nog maar enkele culturen), of kan men haar via de prehistorie terugtrekken tot andere mensensoorten of zelfs mensapen? Kunnen mezen, roodborstjes of cavia’s verliefd zijn? En als het antwoord ‘neen’ is, waarom zij niet en wij dan wel? Misschien niet zo romantisch, maar toch wel boeiend en verhelderend om op die vragen dieper in te gaan.

Tijdens de voordracht beginnen we in een ver verleden, vanaf soorten die een partnerschap sluiten voor de voortplanting. Als je er even over nadenkt, ook al ben je geen dierenliefhebber, kom je vrij vlug tot de conclusie dat er heel veel soorten bestaan die helemaal niet zorgen voor hun nageslacht, vlinders en haringen bijvoorbeeld. Andere soorten doen dat wel, muizen om maar iets te noemen, doch alleen het vrouwtje verzorgt haar jongen. Daar is geen partnerschap voor de verzorging van het nageslacht, ook niet bij katten. Maar anderen hebben wel een partnerschap als paar, soms levenslang, zoals ganzen. We kunnen een aantal basiswetmatigheden terugvinden in het gedrag van heel veel soorten met variaties op het thema. Een partnerschap kan van korte duur zijn, één broedseizoen, of levenslang en uiteenlopen van monogamie, over seriële monogamie, tot polygamie. Meestal is de doelstelling het verzekeren van de voortplanting, de voortzetting van de genen, het eigen erfelijk materiaal, naar het nageslacht. Een partner heeft dezelfde betrachtingen: die verzorgt zijn/haar nageslacht, dat ook dat van de partner is, maar daarom hoeft er nog geen liefdevolle relatie tussen de partners te zijn. Bij mensen kan een relatie uitdraaien op vechtscheiding, zelfs tijdens de opvoeding van het kroost en elk blijft van ‘zijn’ kindjes houden. Merkwaardig, niet?

Bij hoger ontwikkelde soorten, zeker als ze sociaal leven, kan gedrag altruïstisch zijn, wat neerkomt op win-win interacties, ja zelfs onbaatzuchtig worden. We nemen dan niet alleen altruïsme waar tussen bloedverwanten (een moeder geeft haar leven voor haar kind) maar ook tussen niet verwante individuen. Bij langlopende altruïstische relaties kan het wederzijds vertrouwen groeien en leidt dat zelfs tot vriendschap, zullen we aantonen. Vriendschap vinden we tussen dezelfde en verschillende geslachten (mannelijk/vrouwelijk) en bij alle leeftijden,

wat niet kan gezegd worden van liefdesrelaties. Maar beiden, liefde en vriendschap, kunnen samenvallen.

Vervolgens moeten we het hebben over de ontwikkeling van empathie in het dierenrijk, tot aan de mens toe. Wat is empathie en welke vormen kan dat aannemen? Hoe complex kan dit worden? Enkele aspecten daarvan zijn in verband met onze 'midzomernachtdromen' belangrijker dan andere. Hoe past jaloezie daarin en is dat nu een positieve of negatieve eigenschap? Zijn opa en oma even jaloers voor elkaar als hun kleinkinderen dat kunnen zijn? Waarom maakt men zo vaak ruzie als men toch beweert van elkaar te houden? Verplaatst een geliefde zich wel degelijk in het geluk van de andere? We kennen allen gevallen waar iemand zijn geliefde veeleer als een bezit ziet. Samengevat, partnerschap voor de voortplanting (je dacht toch niet aan handelspartners?) en de empathiegevoelens die daarmee gepaard gaan, vormen het onderwerp van de spreekbeurt.